

*Дејан Бурсаћ**

Институт за политичке студије, Београд

УТИЦАЈ ПАРТИЈСКЕ ИДЕОЛОГИЈЕ НА НИВО СОЦИЈАЛНИХ ТРАНСФЕРА У БИВШИМ СОЦИЈАЛИСТИЧКИМ ДРЖАВАМА**

Сажетак

Аутор у раду анализира утицај базичне идеолошке поделе владајућих партија између левице и деснице на кретање нивоа буџетске потрошње у сегменту социјалних трансфера, у оквиру изабраног узорка од једанаест бивших социјалистичких држава Централне и Источне Европе. Више студија се бавило овом корелацијом у прошлости, углавном утврђујући позитиван утицај идеолошке компоненте на потрошњу, и то у очекиваном маниру: док су странке деснице резале потрошњу, левица на власти је обично водила експанзивну буџетску политику. Ипак, већина тих истраживања фокусира се на развијене западне демократије, док је тек мањи број анализирао ову корелацију у случају пост-социјалистичких држава, а штавише, аутори потоњих студија су долазили до различитих, често супротстављених резултата. Налази овог рада потврђују главне хипотезе о вези партијског фактора и социјалних буџета: али, иако је партијска идеологија важна и утиче на ниво социјалних трансфера, постоје и други значајни предиктори потрошње у овој области: институционалне,

* dejan.bursac@ips.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Рад у појединим сегментима садржи делове докторске дисертације аутора („Утицај идеологије политичких партија на јавну потрошњу у бившим социјалистичким државама”, одбрањене 6. марта 2019. године на Факултету политичких наука Универзитета у Београду), а који до сада нису објављивани.

економске и демографске варијабле.

Кључне речи: социјални трансфери, јавна потрошња, фискална политика, партијска идеологија, политичке партије, Централна и Источна Европа

УВОД

Процес транзиције у бившим социјалистичким државама европског континента обележен је, уз демократизацију и плурализацију политичког живота, напуштањем командне економије, што је укључило и разградњу свеобухватног система социјалне сигурности карактеристичног за социјалистичка друштва. У складу са некада владајућом идеологијом, ове једнопартијске државе обезбеђивале су својим становницима раширен приступ друштвеном благостању, које је поред класичних социјалних давања, укључивало и бесплатан приступ образовању и здравству, државне пензије, субвенционисано становање, цене хране и јавних услуга, фиксне минималне зараде, разне услуге из домена „радничког стандарда” и низ социјалних фондова и других трансфера. Управо прелазак са командне на тржишну економију обележен је генералним падом јавне потрошње, нарочито у првим годинама трансформације, када је држава иступала из економије, рационализовала администрацију и смањивала трансфере. Тај процес је отворио простор за нови расцеп унутар партијског система, кроз диференцијацију различитих концепција о нивоу и структури потрошње.

Паралелно са процесом економске транзиције, формирао се и партијски систем младих пост-социјалистичких демократија. Као и у већ консолидованим демократским државама (Budge & Robertson 1987), један од најчешћих друштвено-политичких расцепа створио се на размеђу левнице и деснице у пољу социоекономских политика: где су се левичарске партије обраћале друштвеним неједнакостима, кроз залагање за наставак интервенционистичке улоге државе; док је десница у овој равни заступала дерегулацију и смањење редистрибутивних државних политика у корист тржишне алокације (видети: Markus 1996; Kitschelt 2004). Такав програмски оквир пратила је и јавна парцепција, али често и самоидентификација политичких актера (Le Gall & Magni-Berton 2013, 255–268). Област јавне потрошње и нарочито социјалних буџета је због тога добар индикатор за испитивање ефеката партија на супротстављеним странама идеолошког спектра, будући да ниво потрошње у овој

области представља директну последицу владине интервенције.

У погледу утицаја на јавне политике, претпоставка је да ће партије левице тежити већем степену интервенције, што ће се испољити и као повећање социјалних трансфера исплаћених из државних буџета. У случају деснице, претпостављамо супротан исход: заступање дерегулације, денационализације и делимично фискалног конзервативизма, дакле препуштање друштвених неједнакости механизмима тржишта, указују на извесност смањења трансфера током мандата влада састављених од десно оријентисаних странака.

Политичка пракса нових демократија Централне и Источне Европе указује на сличне примере утицаја на фискалну потрошњу у овој области, нарочито након иницијалног пада потрошње у првим годинама транзиције. Примера ради, социјалдемократске владе премијера Роберта Фица у Словачкој или Борута Пахора у Словенији водиле су експанзивну фискалну политику по питању социјалних трансфера, док су бројне либералне и конзервативне владе, нарочито у балтичким државама, али нпр. и у Румунији (влада Емила Бока), Словенији (влада Јанеза Јанше) и Хрватској (влада Тихомира Орешковића) смањивале трошкове у овој области (видети Bursać 2018).

Међутим, такође је приметно и да у годинама економске кризе (нарочито непосредно након 2008. године) долази до значајне експанзије социјалне потрошње у већини европских држава, неvezано за идеолошку позицију или програмску оријентацију владајућих странака, што указује да су анти-кризне мере, раст сиромаштва и повећана незапосленост натерале већину влада да додатно појачају мрежу социјалне сигурности. Последишно, то показује да на социјална давања могу утицати и други фактори који нису нужно везани за партијску варијаблу.

ПРЕГЛЕД РАНИЈИХ ИСТРАЖИВАЊА

Многе студије су се бавиле утицајем политичких партија на фискална кретања, нарочито у развијеним западним демократијама. Део њих је специфично обрађивао и област социјалних трансфера. Рецимо, Хикс и Свонк (Hicks & Swank 1984) су анализирали структуру потрошње на примеру 18 западних демократија, утврдивши јаку везу између идеолошке оријентације владе и нивоа социјалних трансфера. Бери и Лаури испитују политичке утицаје на буџетску потрошњу у САД у другој половини двадесетог века,

те налазе повећање трансфера када су демократе на власти и последично резање потрошње код републиканских администрација (Berry & Lowery 1987). До сличних налаза везаних за САД долазе и Луис-Бек и Рајс (Lewis-Beck & Rice 1985), као и Голден и Потерба (Golden & Poterba 1980). Детаљну студију о утицају избора на различите економске варијабле на узорку од 13 демократија извео је Комиски (Comiskey 1993), утврдивши јак позитиван утицај партија левица, а понегде и хришћанско-демократских странака центра, на раст потрошње. Уз то, Комиски у свом моделу утврђује значајну предиктивну вредност низа других варијабли, укључујући и старосни састав популације, правилно претпоставивши да већи удео старих или младих у укупној популацији диктира виши ниво социјалних трансфера како би се испуниле повећане потребе ових демографских група. Везу између раста социјалних трансфера и удела старих особа у популацији још раније су утврдили Пампел и Вилијамсон (видети Pampel & Williamson 1988).

Студију о утицају партија левице и деснице на јавну потрошњу у западним демократијама реплицирају три аутора (Blais, Blake & Dion 1993). Они утврђују значајна повећања потрошње када партије левице врше власт, а поред тога и јак позитиван утицај стопе незапослености на раст потрошње, нарочито кроз раст социјалних трансфера, што се посебно испољава у ситуацији пада запослености. Деценију касније, слично истраживање спроводе Кител и Обингер (Kittel & Obinger 2003), чији налази индицирају јак утицај партијске варијабли на структуру потрошње у државама Западне Европе током осамдесетих година двадесетог века, уз идентификовано слабљење корелације у наредној деценији. У благом контрасту са тим резултатима, Потрафке доказује статистички значајан утицај левице на повећање социјалних трансфера у читавом периоду од 1970. до 2006. године (видети Potrafke 2011).

Јасно је да низ истраживања потврђује основну претпоставку о утицају идеологије на социјалне издатке у западним демократијама, међутим примери испитивања ове корелације у транзиционим и бившим социјалистичким државама остају ретки. Рецимо, Кареја и Еменегер (Careja & Emmenegger 2009) су тестирали ефекте низа варијабли на кретање потрошње у појединачним буџетским областима на узорку од 12 источноевропских држава. Они налазе да је управо састав владе најзначајнији фактор за предикцију кретања нивоа потрошње, кроз јаку позитивну корелацију учешћа левице у влади и повећања социјалних трансфера. Тавитс и Летки су извели супротне закључке (видети Tavits & Letki 2009), тврдећи да управо

левичарске партије имају веће подстицаје да смањују трансфере у складу са општим потребама транзиционог резања потрошње које је неретко диктирано потребама интеграције некада затворене социјалистичке државе у глобалне економске и политичке токове. Према њима, левица у новим демократијама са једне стране неретко мора да доказује дистанцирање од социјалистичких пракси, па и у областима фискалне политике; а са друге стране има кохезивније бирачко тело, нарочито јаче везе са синдикалном и радничком базом, те не мора као десница да се плаши губитка гласова – или да стиче гласаче популистичким социоекономским политикама. Ова претпоставка се показала погрешном на средњи рок, будући да је приклањање тржишном консензусу и одаљавање од традиционалне радничке тематике левичаре коштало гласача који су се често окретали популистичким странкама које заговарају опиљивије материјалистичке вредности. Након економске кризе 2008. године због тога видимо огроман пад рејтинга некада владајућих и масовних странака левце у бројним државама чак и Централне и Источне Европе, укључујући нпр. Чешку, Пољску, Мађарску, Хрватску, Бугарску. Тавитс и Летки управо наводе примере Мађарске и Пољске као индикативне случајеве у којима су номинално леве партије спровеле неолибералне реформе, посебно истичући случај тзв. Бокрошовог пакета економских и социјалних реформи у Мађарској у мандату владе Мађарске социјалистичке партије (1994–1998), а који је укључио низ мера резања потрошње и редукације социјалних програма (видети Бокрош 2016, 43–47). Ове налазе у каснијој студији критикује Коман (Coman 2019) наводећи да су нивои потрошње у државама Централне и Источне Европе примарно резултат спољних фактора тј. захтева са којима се владе суочавају током транзиције, отварања ка глобалној економији и нарочито процеса ЕУ интеграција, а мање последица интерне политичке динамике. Команова тврдња налаже потребу укључивања варијабли које се односе на ниво отворености економије и интеграције у глобалне токове у модел који би испитивао партијске утицаје на потрошњу. Најзад, аутори Павловић и Бешић (Pavlović & Bešić 2019) истражују утицај неколико политичких детерминанти на фискалне политике 15 бивших социјалистичких земаља, али не налазе значајан утицај ниједне од њих, са изузетком варијабле изборне године, што је у складу са теоријом о политичком буџетском циклусу, која предвиђа да у последњој години мандата владе долази до фискалне експанзије мотивисане политичком стратегијом – тј. да је потрошња у тој години исход покушаја максимизације шанси за реизбор странака на власти (видети Klomp & de Naan 2013).

ДИЗАЈН ИСТРАЖИВАЊА

Узорак истраживања у оквиру којег ћемо формирати модел за проверу корелације између идеолошке оријентације владајућих партија и нивоа социјалних трансфера укључује 11 бивших социјалистичких држава Централне и Источне Европе: Пољску, Мађарску, Чешку, Словачку, Естонију, Летонију, Литванију, Румунију, Бугарску, Словенију и Хрватску. Такав избор делом су диктирала ограничења у погледу доступности података, али и сам контекст ових држава. Наиме, ове државе деле сличан правац недавног друштвено-политичког развоја – посебно од пада социјализма до данас, укључујући и прикључивање Европској унији у периоду између 2004. и 2013. године; али и веома сличан институционални оквир, што се нарочито односи на парламентарни тип владе у којем јасно можемо утврдити утицај владе изабране скупштинском већином на јавне политике, укључујући и ниво буџета. Дакле, ради се о готово идентичним политичким и економским моделима и сличним трајекторијама развоја, уз наравно одређене националне карактеристике, те је у оквиру таквог контекста могуће идентификовати појединачне утицаје детерминанти јавне потрошње, што је у крајњој линији добро за једну компаративну студију. Узорак ће се, због доступности података, односити на период од 1995. до 2016. године. Средином деведесетих година шок првог таласа транзиције у већини ових држава је прошао, а стабилизовали су се и партијски систем и трендови експанзије или редукције потрошње, што такође олакшава креирање модела. У оквиру предложеног узорка, модел ће испитивати правилности кретања нивоа социјалних трансфера, у односу пре свега на партијски састав владе. Ову област сматраћемо приоритетном пре свега за владе левице, стога ће основна хипотеза претпостављати повећање јавне потрошње у буџетској области социјалних трансфера онда када владу чине партије левице, односно последичног смањења онда када је на власти десница. Таква хипотеза је у складу са налазима претходних студија (видети Hicks & Swank 1984; Berry & Lowery 1987; Comiskey 1993; Blais, Blake & Dion 1993; Kittel & Obinger 2003; Careja & Emmenegger 2009; Potrafke 2011).

Зависну варијаблу истраживања чиниће трошкови социјалних трансфера, изведени на основу статистике Евростата (Eurostat 2018). У класификацији ове организације, структуру буџета за социјалне трансфере чине пензије, накнаде за незапослене, накнаде за породице, здравствене накнаде, накнаде за инвалидитет, субвенције

за образовање, субвенције за становање и сви други издаци за социјалну помоћ. Овако дефинисано, ради се заиста о широком обухвату социјалних давања на којима конфликт програмских разлика левих и десних партија може значајно да се испољи. Ова варијабла ће бити изражена на годишњем нивоу, и то као удео нивоа социјалних трансфера у износу бруто домаћег производа.

Са друге стране, главна експланаторна варијабла је идеолошка позиција владе у свакој години, изражена на једнодимензионалној идеолошкој скали у категоријама левице, центра и деснице. Будући да се, захваљујући изборним системима у државама узорка, углавном ради о коалиционим владама, идеолошке позиције влада су израчунате на основу појединачне класификације странака учесница на једнодимензионалној идеолошкој скали, а као резултат раније експертске анкете (видети Bursać 2018). Додатно, средња вредност идеологије владе је пондерисана бројем мандата који свака појединачна партија контролише у парламенту (видети Laver & Budge 1992, 425–430; Laver & Shepsle 1996, 62).

Будући да су социјални буџети комплексне категорије и да на њихово кретање може утицати низ фактора, у модел ћемо укључити и друге потенцијалне предикторе. Од економских детерминантни, испитаћемо утицај стопе раста БДП, очекујући позитиван утицај на раст потрошње, у складу са претпоставком да владе воде експанзивну фискалну политику у годинама раста. Сличном логиком, тестираћемо и утицај нивоа јавног дуга, будући да се владе често задужују зарад повећања потрошње. У складу са претходним студијама, тестираћемо ефекат стопе незапослености (Blais, Blake & Dion 1993; Kittel & Obinger 2003), али и ефекат постојања аранжмана структуралног прилагођавања са Међународним монетарним фондом у датом периоду, будући да то може да укључи резање издатака. Сви економски показатељи су преузети из база података међународних финансијских институција (World Bank 2020; IMF 2020).

Од политичких варијабли, поред основног предиктора страначке идеологије, тестираћемо већ поменути теорију политичког буџетског циклуса, кроз конструкцију варијабле која означава владе које се налазе у последњој години мандата. Детерминантну изборног система операционализујемо као разлику између пропорционалних система са затвореним листама, у контрасту са отвореним системима пропорционалног модела, мешовитог или већинског система. Претпоставка је да у отворенијим системима очекујемо виши ниво потрошње, због повећаног броја захтева изабраних представника

за буџетском алокацијом, а како би задовољили захтеве сопствених електората или изборних јединица и самим тим повећали себи шансе за реизбор. У затвореном пропорционалном систему таква лична мотивација посланика је доста нижа управо због безличне везе бирачког тела и изабраних представника, а на алокацију буџетских средстава више утичу централизовани партијски органи. Такође, проверићемо утицај још две варијабле, везане за теорију вето играча: наиме, очекујемо да веће коалиције повећавају јавну потрошњу због повећаног броја захтева у погледу расподеле буџета (видети Pavlović & Bešić 2014), а сличном логиком конструишемо и варијаблу горњег дома – наиме, у оним државама у којима постоји горњи дом парламента са буџетским овлашћењима (Пољска, Чешка, Румунија), предвиђамо и веће нивое буџетских издатака. Најзад, испитујемо и утицај мањинских влада. Налази ранијих студија о њиховом ефекту на генералну јавну потрошњу су контрадикторни: док неки аутори сматрају да ће ове владе трошити више јер желе да максимизују своју ризичну позицију и повећају популарност пред следеће изборе; други наводе ограничења са којима су такви кабинети суочени у погледу доношења и спровођења било каквих радикалних одлука (видети Edin & Ohlsson 1991; Towliat 2014).

Од демографских варијабли (удео популације млађе од 15 година, као и удео популације старије од 65 година у укупном становништву) очекујемо позитиван коефицијент, сматрајући да повећан удео ових група има утицај на веће социјалне трансфере (видети Rempel & Williamson 1988). Најзад, у модел укључујемо и неколико контекстуалних предиктора везаних за транзициони оквир бивших социјалистичких држава. Пре свега се то односи на ниво трансформације економије и друштва, који је означен варијаблом формираном од неколико међусобно колинеарних показатеља скока у развоју ових друштава од пада социјализма: ради се о Индексу перцепције корупције (Transparency International 2020), Индексу трансформације (Bertelsmann Stiftung 2020), као и варијаблама које показују успешност економске транзиције: удео спољне трговине, прилив страних директних инвестиција и удео терцијарног сектора у економији (World Bank 2020). Ипак, овако креирана варијабла нивоа трансформације отворила је проблем доступности података за све године у узорку, јер је њеним укључивањем у модел број обухваћених опсервација смањен са првобитних 216 на 131. Стога ћемо у наредном поглављу представити два одвојена модела, у односу на то да ли је укључена варијабла нивоа трансформације. Без ње, модел покрива готово све године између 1995. и 2016. и то

за свих 11 држава у узорку. Од варијабле нивоа трансформације очекујемо позитиван ефекат, будући да поједини аутори тврде да је интеграција држава у глобалну економију обично праћена експанзијом мреже социјалне сигурности, а како би се ублажили ефекти међународне конкуренције (видети Cameron 1978; Voix 1997).

Најзад, тестираћемо и варијаблу преговора са ЕУ, креирану да означи ток преговарачког процеса, управо јер очекујемо промене структуре потрошње у процесу европских интеграција; као и варијаблу пост-конфликтног наслеђа, очекујући повећан ниво издатака за социјалне трансфере у државама у којима је оружани конфликт узрочио веће хуманитарне проблеме. У оквиру анализираних 11 земаља, ради се само о Хрватској, те је ова детерминанта креирана као дихотомна, тј. *dummy* варијабла која означава ту државу управо због могућих специфичности у структури и нивоу потрошње.

НАЛАЗИ И ДИСКУСИЈА

Већ базична дескриптивна анализа показује разлику у нивоу потрошње за социјалне трансфере у односу на владе левице и деснице (видети Табела 1). Потрошња у владама левице је већа у просеку на годишњем нивоу за 1,35% БДП, него код деснице. Владе центра у овом погледу показују сличне трендове као десница, што није изненађујуће узевши у обзир да идеолошки центар у контексту примењене класификације у нашој студији чине или некадашње умерене леве партије које су напустиле своје традиционалне позиције прихватајући доминантни неолиберални консензус у погледу социоекономских политика, или класичне хришћанско-демократске партије – па је нижи ниво потрошње за њих донекле и очекиван, будући и да су многе од потоњих (рецимо, реформска Дзуриндина влада у Словачкој или бројне владајуће коалиције у балтичким државама) спроводиле рестриктивну фискалну агенду. На разлику у потрошњи указују и резултати теста анализе варијансе: $F(2,124.12) = 4.261$, $p = 0.16$; као и пост-хок тестови при компарацији све три групе независне варијабле ($p < 0.05$).

Табела 1. Просечан ниво социјалних трансфера у односу на идеолошку припадност владајућих странака

Идеологија владе	Средња вредност нивоа социјалних трансфера (% БДП)
Левица	14.62
Центар	13.37
Десница	13.27

Извор: обрада аутора.

Постављену хипотезу смо тестирали у два регресиона модела: у други је додатно укључена и варијабла нивоа трансформације (видети Табела 2). Такође, у те моделе смо алтернативно укључили владе левице и владе деснице, али ове варијабле су референтне једна другој: њихова вредност у сваком од појединачних модела је идентична, само са супротним предзнаком. Као што видимо из резултата, партијска варијабла се показује као важан предиктор нивоа социјалних трансфера: иако је то нешто слабије изражено у моделу 1; док је модел 2 је пласира међу најважније експланаторне варијабле. Ниво социјалних издатака у том моделу варира за чак 1,6 индексних поена у зависности од промене идеолошке оријентације владе, и то у очекиваном правцу кретања: проналазимо раст потрошње када је на власти левица, у односу на пад за време мандата деснице. Такође, поново је идентификовано значајно смањење нивоа издатака код влада центра, које у моделу 2 превазилази чак и коефицијент деснице. На основу свега тога, можемо рећи да је основна хипотеза студије потврђена.

Табела 2. Ефекат идеолошке оријентације (и других предиктора) на ниво социјалних трансфера

	модел 1	модел 2
(constant)	11.945** (.564)	11.759** (.672)
влада левице	.697+ (.404)	
влада деснице		-1.597** (.550)
влада центра	.344 (.297)	-1.834** (.596)
стопа незапослености	.059 (.038)	.027 (.048)
раст БДП	-.141** (.035)	-.131** (.033)
јавни дуг	.063** (.007)	.073** (.008)
аранжман са ММФ	-.394 (.334)	-.760 (.485)
изборна година	-.169 (.264)	-.092 (.295)
ПП са затвореним листама	-2.412** (.473)	-.677 (.609)
једнопартијска влада	-.211 (1.019)	-1.554 (.982)
мањинска влада	-.558 (.357)	.292 (.395)
горњи дом	.656* (.309)	-.086 (.382)
млађи од 15 година	-.774 (.644)	.050 (.823)
старији од 65 година	-3.008** (1.096)	-2.361+ (1.351)
преговори са ЕУ	-.238 (.328)	-.359 (.636)
Хрватска	1.820** (.586)	-.072 (.833)
ниво трансформације		-.338* (.169)
R ²	.536	.669
СI	13.821	15.208
N	216	131

Зависна варијабла: ниво социјалних трансфера изражен као проценат БДП

Ref: влада деснице; влада левице

Стандардна грешка у загради; +p < 0.1, * p < 0.05, ** p < 0.01

Извор: обрада аутора

Што се тиче економских варијабли, стопа незапослености није показала статистичку значајност, иако је добијен очекиван позитиван предзнак. Постоји могућност да су трошкови мреже социјалне сигурности у анализираним државама мањи од трошкова зарада и доприноса запослених (од којих су многи нужно у јавном сектору), те да се због тога са повећањем незапослености притисак на буџет уствари смањује. Варијабла ММФ такође има очекивану негативну предиктивну вредност, али се разлика између постојања и одсуства аранжмана налази изван опсега статистичке значајности. Што се тиче раста БДП, неочекивано налазимо статистички значајан негативан предзнак, што води претпоставци да се са растом БДП уствари смањује ниво издатака за социјалне трансфере. Потенцијално објашњење за овакав резултат јесте понашање влада у доба кризе, које карактерише опадајући ниво БДП. Наиме, у државама Централне и Источне Европе из узорка у просеку је повећан ниво социјалних трансфера током главног таласа економске кризе (од 2008. до 2010. године), и то са просечних 13,17% на 14,34% БДП. Опоравком од кризе, након 2010. године, долази до раста БДП, а паралелно и до резања експанзивних социјалних политика на раније нивое. Наравно, могуће је и да се ради о методолошкој аномалији, будући да су нивои социјалних трансфера у студији приказани као функција нивоа БДП, што би довело до вештачког раста показатеља удела социјалних трансфера у моменту пада БДП, и обрнуто. Међутим, појединачна анализа података (World Bank 2020) показује да се ради о повећању социјалних давања током кризе и у апсолутним бројевима, што наводи на то да је објашњење заиста у анти-кризним мерама влада, а не у методолошкој омашци. Варијабла јавног дуга демонстрира позитиван предзнак, потврђујући претпоставку о задуживању зарад задовољења тражње у погледу социјалних давања, мада је њен ефекат мали.

Примена пропорционалног система са затвореним листама показује се као значајан предиктор, посебно у моделу 1. То наводи на закључак да се у овом изборном систему захтеви електората за већим нивоом социјалне расподеле могу лакше игнорисати, будући да је веза између изабраног представника и бирачког тела слабија, као и да је утицај изабраних парламентарца на владу слабије изражен. Горњи дом игра очекивану улогу вето играча који повећава потрошњу у три државе у којима постоје буџетске компетенције овог тела: Чешкој, Пољској и Румунији. Будући да су у све три државе избори за сенат територијално организовани (у Чешкој и Пољској ради се о једномандатним јединицама са већинским гласањем, док

се у Румунији сенатори бирају кроз 43 вишемандатне јединице) очекивано је претпоставити да за ову варијаблу важи иста логика као и за отворене изборне системе: наиме, сенаторима реизбор зависи од успеха у борби за буџетску алокацију за своје изборне јединице, те је самим тим и потрошња повећана.

Док демографска варијабла удела млађих од 15 година није значајна, детерминанта старије популације исказује ефекат негативног предиктора, и то са веома јаком вредношћу коефицијента у оба модела ($B = -3.008$; $B = -2.361$). То би значило да повећан број старијих у популацији уствари смањује социјалне издатке, што је логички некохерентан налаз. Међутим, овај парадокс би могао да има два објашњења: или је одступање од теорије изазвано корелацијом нивоа социјалних давања и удела броја старијих особа са неким трећим узрочним фактором који није укључен у модел; или се ради о чињеници да одлив запослених из јавног сектора у пензију, а говоримо о државама које су прогресивно смањивале јавни сектор у деценијама након пада социјализма, заиста значајно смањује буџетске издатке, што имплицира да су пензије у државама из узорка драстично ниже од плата из јавног сектора (видети Holzmann & Guven 2009). Додатно могуће објашњење тиче се држава у којима је развијен други или трећи стуб пензионог осигурања, те одлазак у пензију запослених у јавном сектору смањује притисак на расходе за плате, док са друге стране нема велики утицај на повећање расхода за пензије: било због тога што пензиони фонд није финансиран из текућег буџета, било због тога што се пензије делом исплаћују из приватних фондова.

Пост-конфликтно наслеђе се показује као значајан позитиван предиктор у првом моделу: ипак, узевши у обзир да се ради само о једној држави која је изашла из оружаног сукоба у узорку, предиктивна моћ ове варијабле је мала. Могуће да у Хрватској постоје и неки други фактори утицаја повећаних буџета за социјалне трансфере који нису у вези са оружаном сукобом: ипак, повећана давања за жртве рата и посебно ратне ветеране, што је честа тема спорења у овој држави (видети Novi list 2019), имплицирају да би послератни друштвени контекст могао бити значајан за објашњење раста трансфера. Најзад, иако смо предвиђали да виши ниво трансформације прати и повећање социјалних трансфера којим се ублажавају ризици изложености глобалном тржишту рада, овај резултат се није потврдио у тестирањима.

ЗАКЉУЧАК

Налази нашег истраживања потврђују закључке студија које су се бавиле корелацијом партијске детерминанте и нивоа социјалних трансфера у западним демократијама. Трендови потрошње имају очекиване предзнаке и у државама Централне и Источне Европе, где смо уочили раст трансфера током мандата левичарских влада, као и пад током влада деснице. Странке центра у овом смислу исказују ефекте ближе десници, што је у складу са композицијом варијабле центра у датом оквиру, коју углавном чине или социјалдемократе које су прихватиле неолиберални консензус или реформски оријентисане хришћанске демократе.

Утврђени ефекти неких варијабли на кретање социјалних трансфера су нејасни и захтевају даље истраживање. То се односи на идентификовани негативни ефекат удела старије популације: наиме, иако иницијална логичка претпоставка и ранија истраживања налажу супротно очекивање, у нашем моделу већи удео старијих у укупној популацији диктира ниже нивое социјалних издатака. Исто важи и за однос нивоа БДП и социјалних буџета, што може бити објашњено анти-кризним мерама влада. Додатна поља за неку будућу анализу укључују и специфичности институционалног оквира (као што је ефекат изборног система или дводомног парламента на потрошњу), али и специфичан контекст сваке појединачне земље. Рецимо, то се показало у случају ефекта оружаног конфликта у раним фазама транзиције у Хрватској на касније нивое социјалних трансфера, те би било погодно тестирати и утицаје ратног сукоба на потрошњу у неким другим државама (Србија, Босна и Херцеговина, Македонија, Молдавија итд.) – а у којима је такав догађај могао да утиче на повећање социјалних давања, нпр. за ратом угрожене, избеглице, пострадале, инвалиде, ветеране.

Овакве студије могле би да нам пруже потпуније разумевање природе транзиције у Централној и Источној Европи, али и да додатно допринесу дискусији о институционалном и политичком оквиру ових друштава и ефектима на јавне политике. Што се испитиване партијске варијабле тиче, чини се да политичке партије у пост-социјалистичким друштвима прате утврђени идеолошки оквир програмских ставова левице и деснице какав у социоекономском контексту постоји у западним партијским системима, што није необично – како због међусобног утицаја у процесу прилагођавања развојних модела бивших социјалистичких држава западу; тако и због директног подражавања програма, партијских подела, па

чак и политичког имиџа од стране тек насталих партија у новим демократијама. Међутим, са еволуцијом партијских система држава Централне и Источне Европе, новим проблемима и друштвеним поделема, као и новом поделом партијског система на умерене и популисте, питање је да ли ће се овај оквир партијске конкуренције на размеђу леве и деснице наставити, или ће у будућности изгубити снагу. Уколико се то деси, неки нови фактори утицаја би могли да преузму примат приликом објашњавања исхода јавних политика, укључујући ту и нивое јавне потрошње, па и социјалних трансфера.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Бокрош, Ј. 2016. „Регресија: Поништавање реформи у Мађарској након обећавајућег почетка”. У *Велики препород: Поуке из победе капитализма над комунизмом*, ур. А. Аслунд и С. Танков, 41–54. Београд: Либек.
- Berry, W. D. & Lowery, D. 1987. *Understanding United States Government Growth: An Empirical Analysis of the Postwar Era*. New York: Praeger.
- Bertelsmann Stiftung. 2020. *The Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI)*. Последњи приступ 10. маја 2022. <https://www.bti-project.org/en/home/>.
- Blais, A., Blake, D. & Dion, S. 1993. “Do Parties Make a Difference? Parties and the Size of Government in Liberal Democracies.” *American Journal of Political Science*, 37 (1): 30–62.
- Boix, C. 1997. “Political Parties and the Supply Side of the Economy: The Provision of Physical and Human Capital in Advanced Economies 1960–1990”. *American Journal of Political Science*, 41 (3): 814–845.
- Budge, I. & Robertson, D. 1987. “Do Parties Differ, and How? Comparative Discriminant and Factor Analyses.” In *Ideology, Strategy, and Party Change: Spatial Analyses of Post-War Election Programmes in 19 Democracies*, eds. I. Budge, D. Robertson & D. Hearl, 15–38. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bursać, D. 2018. *Expert Survey on Party Ideology in Former Socialist Countries, 1990–2017*. Last accessed May 10 2022. <http://www.ips.ac.rs/researchers/dejan-bursac/>.
- Golden, D. G. & Poterba, J. M. 1980. “The Price of Popularity: The Political Business Cycle Reexamined.” *American Journal of Political Science*, 24 (4): 696–714.
- Edin, P. & Ohlsson, H. 1991. “Political determinants of budget deficits:

- Coalition effects versus minority effects.” *European Economic Review*, 35 (8): 1597–1603.
- European Commission. 2020. *Eurostat*. Last accessed May 10 2022. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
- International Monetary Fund. 2020. *IMF Data*. Last accessed May 10 2022. <http://www.imf.org/en/Data>.
- Kitschelt, H. 2004. *Diversification and Reconfiguration of Party System in Postindustrial Democracies*. Bonn: Friedrich Ebert Stiftung.
- Kittel, B. & Obinger, H. 2003. “Political Parties, Institutions, and the Dynamics of Social Expenditure in Times of Austerity.” *Journal of European Public Policy*, 10 (1): 20–45.
- Klomp, J. & de Haan, J. 2013. “Political budget cycles and election outcomes.” *Public Choice*, 157 (1–2): 245–267.
- Laver, M. & Budge, I. 1992. *Party Policy and Government Coalitions*. London: The Macmillan Press.
- Laver, M. & Shepsle, K. A. 1996. *Making and Breaking Governments*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Le Gall, C. & Magni-Berton, R. 2013. “Left-Right vs. traditional and new cleavages: Testing durability of an old political category.” In *Left and Right: The Great Dichotomy Revisited*, eds. J. Cardoso Rosas & A. R. Ferreira, 255–268. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Lewis-Beck, M. & Rice, T. W. 1985. “Government Growth in the United States.” *Journal of Politics*, 17 (1): 2–30.
- Markus, G. 1996. “Party System and Cleavage translation in Hungary.” *Working Papers of Political Science*, No. 3. Budapest: Institute for Political Sciences of the Hungarian Academy of Sciences.
- Novi list. 2019. „Evo koliko u Hrvatskoj imamo branitelja, koliko ih radi, kolike mirovine primaju“. Последњи приступ 10. маја 2022. <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/najnoviji-podaci-evo-koliko-u-hrvatskoj-imamo-branitelja-koliko-ih-radi-kolike-mirovine-primaju/>.
- Pavlović, D. & Bešić, M. 2014. “The Budget Dilemma and Public Spending: Evidence from Ten Postcommunist Countries.” *Serbian Political Thought*, 10 (2): 133–157.
- Pavlović, D. & Bešić, M. 2019. “Political Institutions and Fiscal Policy: Evidence from Post-Communist Europe.” *East European Politics*, 35 (2): 220–237.
- Pampel, F. & Williamson, J. B. 1988. “Welfare Spending in Advanced Industrial Democracies, 1958–1980.” *American Journal of Sociology*, 93 (6): 1424–1456.

- Potrafke, N. 2011. "Does government ideology influence budget composition? Empirical evidence from OECD countries." *Economics of Governance*, 12 (2): 101–134.
- Tavits, M. & Letki, N. 2009. "When Left Is Right: Party Ideology and Policy in Post-Communist Europe." *American Political Science Review*, 103 (4): 555–569.
- Transparency International. 2020. *Corruption Perceptions Index*. Last accessed May 10 2022. <https://www.transparency.org/>.
- Towliat, V. 2014. *Minority government and fiscal policy outcomes-new evidence*. Lund: Lund University Libraries.
- Hicks, A. & Swank, D. H. 1984. "On the Political Economy of Welfare Expansion: A Comparative Analysis of 18 Advanced Capitalist Democracies, 1960–1971." *Comparative Political Studies*, 17 (1): 81–119.
- Holzmann, R. & Guven, U. 2009. *Adequacy of retirement income after pension reforms in Central, Eastern, and Southern Europe: Eight country studies*. Washington DC: World Bank.
- Cameron, D. R. 1978. "The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis." *American Political Science Review*, 72 (4): 1243–1261.
- Careja, R. & Emmenegger P. 2009. "The Politics of Public Spending in Post-Communist Countries." *East European Politics and Societies*, 23 (2): 165–184.
- Coman, E. E. 2019. "When Left or Right Do Not Matter: Ideology and Spending in Central and Eastern Europe." *Research & Politics*, 6 (1): 1–9.
- Comiskey, M. 1993. "Electoral Competition and the Growth of Public Spending in 13 Industrial Democracies, 1950 to 1983." *Comparative Political Studies*, 26 (3): 350–374.
- World Bank. 2020. *World Bank Open Data*. Last accessed May 10 2022. <https://data.worldbank.org/>.

Dejan Bursać

Institute for Political Studies, Belgrade

THE EFFECTS OF PARTY IDEOLOGY ON SOCIAL TRANSFERS SPENDING IN FORMER SOCIALIST COUNTRIES

Resume

This study analyzes the influence of the basic left-right ideological division of ruling parties on the social transfers spending levels, based on a selected sample of eleven former socialist countries of Central and Eastern Europe. Several studies have addressed this correlation in the past, mostly establishing a positive impact of the ideological component on the spending levels, with right-wing parties presumably cutting spending, and the left that usually pursued expansive fiscal policies. However, most of the previous research has been focused on cases from the developed Western democracies, while only a small number analyzed this correlation in post-socialist states. Moreover, the authors of latter studies came to ambiguous and often conflicting results. The findings of this paper confirm the main hypotheses about the effects of the party variable on social spending budgets. However, although party ideology exhibits important effects in relation to the social transfer's level, there are also other significant predictors of this budgetary segment, including various institutional, economic and demographic variables.

Keywords: social transfers, public spending, fiscal policies, party ideology, political parties, Central and Eastern Europe .

* Овај рад је примљен 1. маја 2022. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. маја 2022. године.